

és -történeti munkája sikeresen teljesíti célkitűzését és értékes „hozzájárulás lehet a tudásterület hazai ismertségének és elismertségének a növeléséhez” [22.]. A munkát minden bizonnyal haszonnal forgathatják majd a különböző képzések [kulturális antropológia, kultúratudomány, média- és kommunikációtudomány, szociológia, néprajz és filozófia] keretében változatos mélységben antropológiát hallgató egyetemisták, kutatók és oktatók, valamint a társtudományok képviselői is. [*L'Harmattan – Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék*]

LAJOS VERONIKA

A mesekönyv metamorfózisa

VARGA EMŐKE: *INTERAKTÍV KÖNYV. TEÓRIÁK ÉS PÉLDÁK*

Varga Emőke a L'Harmattan Kiadó gondozásában megjelent *Interaktív könyv. Teóriák és példák* című kötete a szerzőjétől megszokott tudományos igényességgel aktuális és komoly hiányt tölt be az irodalomtudomány, a könyvészet és a pedagógia terén is. E képi, hangzó és nyelvi elemeket ötvöző mediális hibrid, a filmek és a számítógépes játékok sajátosságaival egyaránt operáló interaktív könyv új utakat nyitott mind a készítői, mind a befogadói oldalról. Olvasója [felhasználója] kilép a passzív mesehallgatói szerepkörből, és a történetformálásban cselekvőleg vesz részt. Az új műfajban rejlő lehetőségekkel a könyv másra és másként lesz használható: olyan új felhasználói élményt nyújt, mely korábban nem kapcsolódott a könyvhöz és a könyvből való meséléshez. Varga Emőke kötete nyitottságra, az interaktív könyvek hatásának tudományos vizsgálatára hív. Árnyalja azt a – sokszor leginkább információhiányból fakadó – preconcepciót, miszerint a művészet- és kultúraközvetítésnek ez a módja alkalmatlan feladatra betöltésére, ugyanakkor kellő körültekintésre int, és kritikai szemléletre ösztönöz.

Az interaktív könyvvel és a használatából fakadó újfajta felhasználói élménnyel/ szerepkörrel, különösen annak a gyermeki percepcióra gyakorolt hatásával a külföldi szakirodalom már foglalkozott az elmúlt néhány évben [például Betty Sargeant munkáiban], de magyar nyelven [magyar szerzőtől] mindezidáig nem volt elérhető a teljesség igényével megírt tanulmány, amely tudománytörténeti nóvumainak köszönhetően nemcsak a szakirodalom magyar nyelvű tudományos összegzését, de új értelmezési és elemzési szempontokat is nyújt. Ilyenek a kötetnek a medialitás kérdését vizsgáló és a kommunikációelméleti szempontú elemzése, illetve a felvázolt, az interaktív könyvek hatását mérhetővé tevő metodológia. Az *Interaktív könyv. Teóriák és példák* előzményének tekinthetjük a témával a hazai szakirodalomban elsőként foglalkozó *A könyvek életre kelnek. Bevezetés az interaktív könyv elméletébe és gyakorlatába a Bookr Kids alkalmazásaival* című, Varga Emőke által szerkesztett kötetet [Móra–Bookr Kids, Budapest, 2018], mely tananyagként szolgál a SZTE JGYPK által akkreditált pedagógus továbbképzésben és az óvodapedagógus képzés gyermekirodalmi tárgyú kurzusain is.

Az interaktív könyv igen fiatal, alig tíz éves digitális irodalmi műfaj, melynek még a terminusai sem honosodtak meg az irodalomtudományi szaknyelvben, így a kötet bevezető fejezetében a szerző ezeknek a kérdéses pontoknak (a médium helyes megnevezése és definiálása) tisztázására fekteti a hangsúlyt.

A kötet médiumokra vonatkozó és kommunikációelméleti fejezeteiben fontos megállapításokat tesz. Az interaktív mesekönyv kommunikációs modellje merőben eltérő a hagyományos, illusztrált mesekönyvétől; a szerző–mű–befogadó háromszöge is átalakul. Így az interakció nemcsak mint kommunikációs, hanem mint narratológiai fogalom is értelmezhető az interaktív könyvek esetében, hiszen a gyermek maga is társszerzőjévé, alakítójává válik a történetnek. Mediális szempontból a szöveg azzal együtt, hogy háttérbe szorul, láthatóvá is válik. Varga Emőke egy olyan mediális modellt dolgoz ki, amelyben a vizsgálat tárgyát (hangzó és képi) módusok szintjén szegmensekre tagolja, és elemzésébe jelelméleti kérdéseket is bevon. Az interaktív könyv mediális viszonyrendszere a hagyományos könyvekhez képest megváltozik. A szöveg elveszti központi szerepét, és a vizuális elemekkel függőségi kölcsönhatásba kerül. Ebben az új rendszerben a médiumok egyensúlyban tartott, közel egyszerre való megtapasztalhatósága is segíti az értelemképzést.

Varga Emőke nemcsak a fentebb említett (mediális) szempontból definiálja az interaktív könyv minőségi kritériumait. A megfelelő etalon kialakításában a nehézségek közt említi a műfaji tradíció hiányát, illetve a kommercializálódás folyamatának eleve kedvező szociokulturális közeget és a problémamentességet kommunikáló giccs töretlen népszerűségét. Ugyancsak probléma, hogy az alkalmazások szöveg- és képanyagát (így a meseszöveg és a mese végének gyakori és értelemzavaró lerövidítését) rendszerint nem lektorálják. Ez nem teljesen igaz az iOS alapú fejlesztésekre, amely kiszűri például a korlátozott interaktivitású fejlesztéseket. A minőségbeli eltéréseket így a piaci tényezők is árnyalják. Varga Emőke felhívja a figyelmet az értelemzavaró, szövegreferenciát nélkülöző képek vagy a csupán egyetlen sémán alapuló mozgást lehetővé tevő elemek kártékony voltára, és hangsúlyozza – e bámulatosan egyszerű, ámde annál fontosabb kritérium – a szöveghűség fontosságát. Évszázados hagyomány és kiforrott sémák híján is megállapítható, hogy a képeskönyvekéhez hasonlóan az interaktív könyv meseközvetítési módja az egyes elemek (jelen esetben képi, szöveges, hangzó) egymás közti, mással nem pótolható kapcsolatára épül. A műfajhatárokat erősen feszegető új médium esetében a „színes-szagos” közvetítő gyakran épp a közvetítés tárgyának rovására megy; Varga Emőke tehát óvatosságra int: a játéknak és az effekteknak narratíva szolgálatába állítása az interaktív könyvek esetében kulcskérdés.

A kötetet két esettanulmány is gazdagítja. Az elsőben Varga Emőke *A tücsök* és a *hangya* című mese interaktív könyveken való megjelenését veszi górcső alá. A példa rendkívül alapos vizsgálata során a képi előzményeket a jelentésképzés szempontjából kutatja (így említi Jean-Jacques Grandville antropomorfizált állat-mesehőseit és Gustave Doré emberalakban feltűnő figuráit). Kanonikus szövegváltozat híján maga a textus módosulása és a karakterek újragondolása (így a hangya vagy a tücsök képviselte értékrenddel azonosuló szövegvariánsok alkotása és az egyik vagy másik szempontot erősítő dialógusok utólagos betoldása) jelentős különbségeket okoz a történet mondanivalójában. A jelentésképzés folyamatába zavaróan

tud beavatkozni egy nem következetesen felépített [interaktív] mesekönyv. Súlyos károkat okozhat a szövegértésben, ha a mese szerepköreinek megváltoztatásába még a felhasználót is bevonják [például a tücsök – kerülendő – viselkedésének megjutalmazását kérve]. A szerző igen finoman fogalmaz, mikor azt mondja: „a The Ant and the Grasshopper-alkalmazások befogadása/közvetítése körültekintést kíván meg a felhasználótól és az őt segítő felnőtől”. Mindezt empirikus felmérésekkel is alátámasztja. A vizsgálat – nagyon körültekintően – a mese és az eszköz előzetes ismeretére is kiterjed. Feltérképezi, hogy az új médium összetettsége okán hatékonyabban közvetít-e, és hogy a médiumok divergens jelentésképzésekor a gyermek melyik médiumra hagyatkozik inkább. A konkrét példa esetében mérésekkel is igazolja annak fontosságát, hogy a képi megjelenítés és a hangzó módusok egyértelműen referáljanak a szövegre, ennek ellenkezője ugyanis részben vagy teljesen ellehetetlenítheti a történet megértését, felidézését. A mediális divergencia kártékonyosságát fokozza a történethez nem kapcsolódó töltelékfigurák megjelenése, az értelemképzést nehezítik a csupán hangulati elemekre kiterjedő interakciók. Noha néhány részletbe menő megállapításon túl a vizsgálatok meglepő eredménnyel nem zárulnak, a jelenség tudományos igényű, méréseken alapuló leírása az első lépés lehet az interaktív könyvek értő és elemző szemléletű tartalomformálása felé.

A *tücsök és a hangya* című mesét feldolgozó alkalmazások kapcsán felvázolt lehetséges tévutak és negatív példák után különösen fontos és példaértékű a következő esettanulmány, *A kiskakas gyémánt félkrajcárja*. Az interaktív mesekönyv a MOME Techlabjával együttműködésben készült, a minőségi kritériumoknak több, az elmélet és a gyakorlat területén dolgozó szakértő bevonásával igyekeztek megfelelni [a fejlesztésben Varga Emőke is részt vett]. *A kiskakas gyémánt félkrajcárja* 2013-ban, a hazai interaktív könyves piac alakulásakor készült, mintegy követendő példát állítva a későbbi fejlesztéseknek. A Ruttkay Zsófia vezette vizuális kivitelezés lényeges szempontja volt, hogy a ceruzával készült grafikák archaikus stílusúak legyenek, és az ehhez a technikához illő animálással [például papírkivágásos, stilizált mozgásokkal] készült, a felhasználás során előidézhető interakciók zöme a narratívához kapcsolódjon. Ezek az interakciók ugyan késleltethetik a történet szükségszerű kimenetelét, de meg nem akadályozhatják azt [például a gyémánt elvételét a kiskakastól]. Nem vetették el teljesen a hangulati elemek használatát, és a mesén keresztül a gyermekek ismereteit is igyekeztek szélesíteni [például a csörlős kút működési elvének bemutatásával]. Az elemzés itt is felsorakoztatja a képi előzményeket így olyan, a történet és a mesetípus szempontjából lényeges pontok vizuális megjelenítésére hozva példákat, amelyekkel a műfajspecifikus formai jellemzők [például a keretes szerkezet] hangsúlyozhatóak. A kép és a szöveg kölcsönösen tiszteletben tartja egymást [akár azzal az egyszerű, de sokszor mellőzött kitételrel, hogy nem takarja ki egyik a másikat]. *A kiskakas gyémánt félkrajcárja* jó példa arra, hogy az archaikus [jelen esetben ráadásul fekete-fehér] ábrázolás létjogosultsága a legmodernebb eszközökön is igazolható. Az alkalmazás nélkülözi a zenei aláfestést, és csak a narrált szöveg [ki-/bekapcsolható] hangjával vagy a mozgások természetes zöreijével operál. A fejlesztést empirikus vizsgálatok és a gyerekek visszajelzései után tovább finomították [például csökkentették a sokszor ismétlődő interakciók számát]. A vizsgálatok résztvevői azokat az interakciós lehetőségeket értékelték po-

zítívan, amelyek megerősítették a szöveg jelentését, vagy betöltötték a szabadon hagyott jelentéspotenciálokat.

Az interaktív könyv. Teóriák és példák egyetlen [formai] hiányossága, hogy a példaként felhozott és vizsgált eseteknél – a hagyományos könyv formátumában eleve nehezen rekonstruálható – interaktív könyvekbe a kis fekete-fehér indexképek kevés betekintést engednek. Nehezíti a kérdést, hogy a jó példaként említett interaktív könyvek (a *BeeGang Piroska és a farkasa* vagy a fentebb leírt *A kiskakas gyémánt félkrajcárja*) frissítések híján ma már nem elérhetőek, és azokról csak trailerek nyomán tájékozódhat az érdeklődő. Bár a kötet címe külön nem utal rá, de már csak az interakció és a ludológiai szempontok okán is az interaktív mesekönyvet teszi az elemzés tárgyává. Tekintve, hogy az ilyen irányú fejlesztéseknek túlnyomó többségében a 3–12 éves korú gyerekek a célközönsége, és technikai sajátosságai okán is a rövidebb szövegek feldolgozására alkalmasak, ez különösebb magyarázatra nem szorul. A kötet tudományos körökben megkerülhetetlen; a kevésbé tudományos körök és a közvetlen felhasználói csoportok számára azonban kevésbé érthető és elérhető. Ezért is fontos, hogy a képzőhelyekre eljusson, és tananyagként szerepeljen, hogy a pedagógusok munkagyakorlatában – helyes értékítélettel! – szerepeljenek az interaktív könyvek. Ezért a kötet első és egyben megalapozó lépése annak, hogy az új műfajtól való – történelmi folyamatában abszolút adekvát – kezdeti idegenkedést nyitottságra váltsa, és kellő szakmai figyelemre, körültekintésre buzdítson. [L'Harmattan]

MARGITTAI ZSUZSA

• • • • •

Felélős kiadó: IMRE LÁSZLÓ

Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége

Grafikai terv, layout: Alkotópont Grafikai Műhely Kft.

Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége

Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felélős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató

Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. E-mail: alfoldfolyoirat@gmail.com — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál [Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900]. További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.